

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 41, godina XXI
maj, 2016. [str. 33-41]

© Monos 2016

Arheološki lokalitet Vis (Orman-grad) kod Srebrenika

**Almir Mutapčić, dipl. arheolog,
Ago Mujkanović, prof. historije**

U članku se prezentuju podaci o arheološkom lokalitetu Vis ili Orman-grad u kanjonu Tinje kod Gornjih Hrgova (općina Srebrenik). Iako je evidentiran u Arheološkom leksikonu BiH (1988.), nedostajali su bliži podaci o tačnoj lokaciji, izgledu, konfiguraciji, te hronološkom i kulturnom određenju. U aprilu 2016. smo uspjeli locirati tačno mjesto nalazišta, a zatim smo izvršili pregled terena i rekognosciranje, prikupivši znatnu količinu keramike i kućnog lijepa (površinski nalazi). Na osnovu karakterističnih oblika i ornamenata, nalazište se može datirati u kasno bronzano doba, iako se ne može isključiti ni prisustvo sloja iz kasnog neolita, odnosno eneolita. U svakom slučaju, radi se o značajnom lokalitetu, a veća saznanja bi se dobila arheološkim iskopavanjima.

Ključne riječi: Orman-grad, Vis, Ormanica, Gornji Hrgovi, Srebrenik, arheološko nalazište, rekognosciranje, prahistorijska gradina, suhozid, površinski nalazi, keramika, kasno bronzano doba.

Područje današnje općine Srebrenik u arheološkom smislu je veoma slabo istraženo. U *“Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine”*, kao osnovnoj polaznoj referenci, evidentiran je svega jedan lokalitet iz prahistorije (Orman-grad kod Gornjih Hrgova), te tri iz kasnog srednjeg vijeka (ostaci starog grada Srebrenika i dva lokaliteta sa stećcima).¹ Tome treba pridodati nalaz bronzanodobnog kelta u Sladni, zatim dvije prahistorijske gradine u gornjem dijelu sliva rijeke Tinje (Grabovik-Zaketuša i Kuge), te još neke nalaze na užem području oko Srebrenika. Imajući u vidu povoljne prirodne odlike ovog prostora i geoprometni značaj doli-

¹ *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, tom II, Sarajevo, Zemaljski muzej, 1988., str. 108 (br. 07.58).

ne Tinje, može se pretpostaviti da je stvarni broj materijalnih tragova iz starije prošlosti i znatno veći.

Lokalitet Orman-grad na području mjesne zajednice Gornji Hrgovi jedini je od ranije poznatih i u "Arheološkom leksikonu BiH" evidentiranih prahistorijskih lokaliteta na području Srebrenika. U kratkoj natuknici koju potpisuje Brunislav Marjanović, zabilježeno je sljedeće: "ORMAN GRAD, Hrgovi Gornji, Srebrenik. Neolitsko ili eneolitsko naselje. Keramički nalazi nedovoljno izraziti." Međutim, to je bilo sve. Nije bila poznata ni njegova površina, ni bliže hronološko i kulturno određenje, a čak ni istraživači lokalne historije i ljudi koji su se zanimali za prošlost ovog prostora nisu znali tačnu lokaciju nalazišta. Znalo se samo da je negdje na području Ormanice.

U toku aprila 2016. godine, obilaskom terena na području Ormanice, locirano je tačno mjesto nalazišta, a zatim je izvedeno i terensko rekognosciranje (u organizaciji Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona). Tom prilikom je prikupljena značajna količina keramičkog materijala, na osnovu kojeg su se mogli identificirati oblici posuđa i njegova ornamentika, odnosno izvesti pouzdaniji zaključci o hronološkom i kulturnom određenju nalazišta.

Područje Ormanice i lokalitet Orman-grad (Visa)

Ormanica je izdužena, niska ali izrazita brdska kosa koja se proteže pravcem zapad/jugozapad – istok/sjeveroistok, razdvajajući dolinu Tinje od Posavine. Predstavlja jedan od krajnjih istočnih obronaka trebavskog brdskog masiva, a od zapadnih obronaka Majevice je odvojena kanjonom kroz koji se probija rijeka Tinja, odnosno Velika Tinja, koja par kilometara nizvodno, u naselju Bijela, prima lijevu pritoku Malu Tinju. Ormanica je građena od pješčara, gline, konglomerata i krečnjaka, nastalih u miocenu, dok

su u podnožju brda aluvijalni nanosi, nastali u kvartaru.² Na području ovog brda uočava se dosta veliko prisustvo sedre, sedimentne karbonatne stijene, prepoznatljive po šupljikavoj strukturi, čiji se nastanak može datirati u vrijeme isušivanja Panonskog mora.

Brdo je uglavnom obraslo šumom, sa rijetkim obradivim površinama, livadama ili voćnjacina. Vjerovatno i sam naziv *Ormanica* potiče od turske riječi *orman*, što znači šuma.³ Na austrougarskoj topografskoj karti iz 1909. godine (u razmjeri od 1:75.000) ovaj oronim je zabilježen kao *Ormanovac*, dok je brdsko područje zapadno od Ormanice, na području Gušta, označeno kao *Termanovac* (ovaj naziv se u narodu i danas čuje).

Na području Ormanice ustanovljene su različite starine: pored lokaliteta Orman-grad, sa sjeverne strane brda, iznad Male Tinje, nalazi se i lokalitet Crkvište, na kome su se prilikom oranja uočavali temelji neke građevine.⁴

U narodu je zabilježeno i predanje o dva stara grada na ovom prostoru: Orman-gradu i Kulin-gradu.⁵ Ormanicom je prolazilo više starih puteva, od kojih se izdvaja onaj u pravcu Bijele i Brčkog, koji vodi južnim obroncima i tjemenu brda, zaobilazeći kanjon Tinje. Narod ga zove karakterističnim imenom Drum, a tako je upisan i u katastru.⁶ Na njemu se uočavaju i tragovi stare kaldrme.

Na južnoj, odnosno jugoistočnoj strani Ormanice, na početku kanjona u kojeg utiče Velika Tinja, uzdiže se brežuljak pod nazivom Vis, u narodu poznat i kao Orman-grad (sl. 1). Udaljen je oko 1 km sjeveroistočno od

2 Osnovna geološka karta SFRJ (1:100 000), L 34-110 (Brčko).

3 Petar Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga druga. Zagreb, JAZU, 1972, str. 566; up. Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi A-Ž, Tuđice i posuđenice*, Zagreb 1987., str. 983.

4 Arheološki leksikon BiH, tom II, str. 76.

5 U samom naselju Hrgovi Gornji postoji niz šuma i njiva pod nazivom Kuline (k. o. Hrgovi Gornji, k.č. 687, 688, 701/1, 701/2, 703, 705, 706, 707, 708/1, 708/2, 709, 710 i 711),

6 K. o. Hrgovi Gornji, k. č. 1176.

Gornjih Hrgova. Njegova nadmorska visina iznosi 192 m, a iznad kanjona Tinje je uzdignut oko 60 m. Sa južne i jugoistočne strane, padine brežuljka su veoma strme, stjenovite, mjestimično i okomite.

Sa ostalih strana su nešto manje strme, dok je pristup najlakši sa sjeverozapadne strane, gdje se ovaj brijeg prijevom veže za ostatak ormaničkog masiva (sl. 2). Većim dijelom je obrastao u šumu i šikaru, a manji dio je u livadi.⁷

Rekognosciranje lokaliteta

Nalazište Vis, odnosno Orman-grad lociran je 02. 04. 2016. prilikom terenskog obilaska Ormanice i trase pomenutog starog puta (koji jednom dionicom prolazi prijevom ispod lokaliteta).

Tom prilikom na površini zemlje je pronađeno nekoliko sitnih fragmenata keramike i komadića kućnog lijepa. Sedam dana kasnije jedan od autora članka je detaljnije obišao lokalitet, prikupivši više ulomaka keramike, među njima i ornamentisanih.

Konačno, 16. 04. 2016., izvedeno je detaljnije rekognosciranje lokaliteta, pri čemu je prikupljeno obilje keramičkog materijala i kućnog lijepa (ukupno oko 10 kg), sve to zamalo na površini ili u sloju humusa, neposredno ispod površine.⁸

7 Prema katastarskim podacima (dostupnim preko online servisa Geoportal), lokalitet je u vlasništvu više pojedinaca iz porodice Babić iz Gornjih Hrgova.

8 U rekognosciranju 16. 04. 2016. su učestvovali: Almir Mutapčić – arheolog pripravnik u Zavodu za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, te vanjski saradnici Zavoda: Ago Mujkanović – prof. historije iz Tešnja (rodod iz obližnjih Vučkovaca), koji se već duže vremena bavi istraživanjem lokalne historije ovog prostora, zatim Edin Šaković, stručni saradnik za kulturno naslijeđe u J. U. Bosanski kulturni centar Gračanica i voditelj Zavičajne muzejske zbirke, te kao volonter Tarik Škrgeo, student iz Tešnja. U obilasku terena 02. 04. učestvovali su: Ago Mujkanović i Edin Šaković, te volonter Kerim Grbić, srednjoškolac iz Gračanice; obilazak terena 09. 04. obavio je Ago Mujkanović. Rekognosciranjem prikupljeni keramički i drugi materijal je upućen u Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa

Pregledom terena, vidljivo je da Orman-grad pokazuje tipične odlike prahistorijskog gradinskog naselja, lociranog na istaknutom, teško pristupačnom brijegu strmih strana, sa karakterističnim zaravnjenim platoom na vrhu, čije se ivice jasno uočavaju.

Primijećeni su i tragovi suhozidnih bedema, kao i gomile rasutog kamena. Keramički materijal je najvećim dijelom nađen duž zapadne strane platoa i na istočnoj padini, neposredno ispod platoa, a u manjoj mjeri i na sjeveroistočnoj strani.

Analiza prikupljenog materijala

Kada je keramički materijal u pitanju, on se u osnovi može podijeliti u dvije grupe: grubu i finu keramiku. Gruba keramika (sl. 7) rađena je od slabo pročišćene zemlje, fragmenti su izrazito debeli i na njima se uočavaju brojne sitne pukotine, nastale tokom pečenja. Boja je crvenkasta do svijetlo-smeđa.

Obodi posuda su uvučeni i razgrnuti. Kod finije keramike prevladavaju crvenkasti i crvenkasto-smeđi primjerci (sl. 5), ali neki fragmenti su i mrke do crne boje (sl. 6). Oni spadaju u uzorke najfinije keramike koju smo otkrili.

Obodi su uvučeni i razgrnuti. Našli smo i fragmente uvučenog oboda ukrašenog kosim kanelurama (tzv. turbanski obod) – tipičnog za kulturu polja s urnama, kao i oboda s ukrasom nastalih otiscima prsta.

Nekoliko fragmenata sadrže ornamente: uglavnom ukrase u vidu pravih, kosih, valovitih i cik-cak linija i girlandi, kombinovanih i sa urezima (sl. 3/b i sl. 4/a), a tu je i plastični ukras s otiscima prsta (sl. 3/c). Radi se o motivima kakve susrećemo i na drugim gradinskim naseljima na prostoru sjeveroistočne Bosne: Grabovik-Zaketuša i Bjelave-Kuge

Tuzlanskog kantona i planirano je da se nakon obrade ustupi Muzeju istočne Bosne kao nadležnoj ustanovi.

kod Srebrenika,⁹ zatim Vuknić,¹⁰ Bučica¹¹ i Arnautsko brdo kod Gračanice¹², Stupari kod Lukavca i Tulović kod Banovića¹³ itd., kao i na čuvenim nalazištima Vis u Modranu kod Dervente¹⁴ i Pivnica kod Odžaka.¹⁵ Posebno su interesantni ukrasi u vidu trokuta ispunjenog kosom šrafurom (sl. 3/d i 4/b), karakteristični za tzv. centralnobalkanski geometrijski stil, a susrećemo ga posebno u naseljima tzv. prijelazne zone i srednjobosanske kulturne grupe.¹⁶

9 Edin Mutapčić, *Prethistorijske gradine i ostali arheološki lokaliteti na području općine Srebrenik*, u: *Srebrenik: historijsko-etnografske skice* (Salih Kulenović, Ruzmir Djedović, Edin Mutapčić), Srebrenik, Centar za kulturu i informisanje, 2007, str. 47-53; Edin Šaković, *Rekognosciranje lokaliteta Grabovik/Zaketuša (općina Srebrenik)*, Baština sjeveroistočne Bosne, 4/2011, Tuzla 2012., str. 9-18; up. i Odluku Komisije za nacionalne spomenike BiH kojim se arheološko područje Grabovik-Zaketuša proglašava nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (objavljena u Službenom glasniku BiH, br. 35/06, 2006.

10 Milica Kosorić, *Praistorijska naselja na području Spreče*. Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XIII, 1980., str. 108-109; Edin Šaković, *Povijesni pregled arheoloških istraživanja u okolini Gračanice*, Gračanički glasnik, XII, 23, 2007., str. 73-74.

11 Edin Šaković, *Praistorijska gradina Bučica iznad Gračanice*, Gračanički glasnik, XVI, 31, 2011, str. 30-34.

12 Edin Šaković, *Arnautsko brdo u Gornjoj Orahovici kod Gračanice: prahistorijska gradina i antičko nalazište*, Baština sjeveroistočne Bosne, 3/2010, Tuzla 2011., str. 84-91.

13 M. Kosorić, isto, str. 110-112.

14 Zdravko Marić, *Neki novi manji preistorijski nalazi iz BiH*, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, nova serija, Arheologija, XIII, 1958, str. 246-251; Zdravko Marić, *Vis kod Dervente, naselje kasnog bronzanog doba*, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, nova serija, Arheologija, XV-XVI, 1960-1961, str. 151-171 i T I - T VII; Borivoj Čović, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju prahistorijskih gradina u Bosni*, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, nova serija, Arheologija, XX, 1965, str. 39-43 i T II/1, IV/18 i 25, IX/15 i XI/8.

15 Alojz Benac, *Pivnica kod Odžaka i neki problemi kostolacke kulture*. Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, nova serija, Arheologija, XVII, 1962, str. 26-27 i T I/1-6.

16 B. Čović, isto, up. Borivoj Čović, *Od Butmira do Ilira*, Sarajevo 1976., str. 213 i dalje; isti, *Bronzano i željezno doba*, u: *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do pada ovih zemalja pod osmansku vlast*, sarajevo 1984, str. 118-126. O navedenim

U cjelosti gledano, svi ovi elementi karakteristični su za kasno bronzano doba i mogu se povezati sa kulturnom grupom Vis-Pivnica, pojavom koja se oformila na osnovama kulture polja s urnama uz uticaje srednjobosanske kulturne grupe i bosutske kulture i koja hronološki pripada mlađoj fazi kasnog bronzanog doba.¹⁷ Na širem području sliva Velike Tinje ustanovljeni su i drugi nalazi iz tog razdoblja, što govori da je to bio dosta gusto naseljen areal. Uz spomenute dvije gradine u gornjem dijelu sliva, tu je i nalaz bronzanog kelta na lokalitetu Greblje u Sladni,¹⁸ te nedavno otkrivena i još neobjavljena ostava iz Rapatnice.¹⁹

Može se zaključiti da je gradinsko naselje Orman-grad najbogatije materijalom iz kasnog bronzanog doba. Istina, našli smo i jedan veći fragment posude ukrašene vertikalnim kanelurama (sl. 3/a), što je ornament koji se najčešće javlja u neolitskoj vinčanskoj kulturi, te posebno u eneolitskoj badenskoj kulturi. Možda je to potvrda Marjanovićevih navoda iz "Arheološkog leksikona", iz čega bi proizlazilo da se radi o višeslojnom nalazištu. U svakom slučaju, radi se o veoma značajnom lokalitetu koji zaslužuje ozbiljnija i obimnija istraživanja, kakva bi trebalo što prije

kulturama: Borivoj Čović u *Praistorija jugoslavenskih zemalja, IV - Bronzano doba*, Sarajevo, Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH, 1983, str. 390-412 i 433-457, a pogl. i T LVII/2, LIX/3-4 i LXI/8a u navedenoj publikaciji.

17 B. Čović, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju...*, str. 86; up. Borivoj Čović, "Bronzano doba", u: *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, tom I, Sarajevo, Zemaljski muzej, 1988, str. 21 i "Kultura polja s urnama", na istom mjestu, str. 102.

18 Borivoj Čović, *Nekoliko manjih preistorijskih nalaza iz Bosne i Hercegovine*, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, nova serija, Arheologija, sv. XII, 1957, str. 250.

19 Ostava se sastoji iz više desetina bronzanih predmeta, uglavnom keltova i srpova, sa primjetnim brojem oštećenih i slomljenih primjeraka, kao i grumena sirove bronzne. To je opredjeljuje među tzv. ostave ljevača bronzne. Nalaz je otkrio jedan mještatin, u šumi, iznad obale potoka, među rasutim kamenom, kopajući zemlju za cvijeće. Preduzete su mjere da se nalaz otkupi od pronalazača i sačuva za nauku.

organizirati. Nažalost, na terenu smo uočili tragova prekopavanja zemljišta, što govori da su ilegalni tragači za starinama i pljačkaši koji pustoše arheološka nalazišta u Posavini već stigli i na ovo područje.

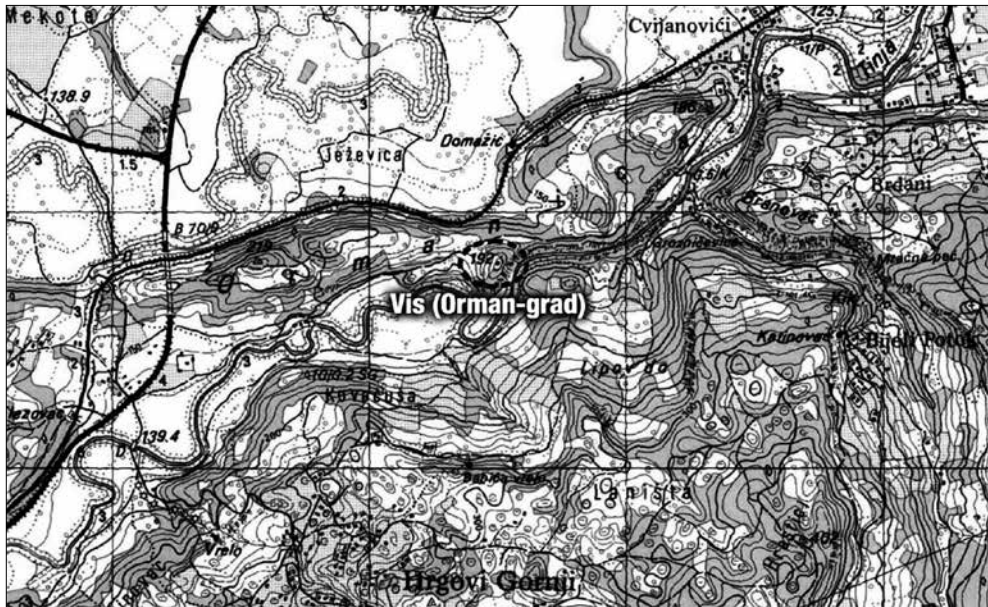
SUMMARY

Archaeological locality of Vis (Orman-town) near Srebrenik

The article presents information about the archaeological locality of Vis or Orman-town in the canyon Tinja, near Gornji (Upper) Hrgovi (Srebrenik Municipality). Although recorded in the Archaeological Lexicon of Bosnia and Herzegovina (1988), more detailed information about the exact location, layout, configuration, and chronological and cultural determination are not

available. In April 2016, we were able to locate the exact location of the site, and then we carried out field inspections and recognostication, garnering considerable amounts of pottery and household goods (surface finds). Based on the characteristic shapes and ornaments, the locality can be dated to the late Bronze Age, although the presence of the layer from the late Neolithic or Eneolithic age cannot be excluded. In any case, it is a significant locality; greater degrees of understanding and knowledge would be obtained by further archaeological excavations.

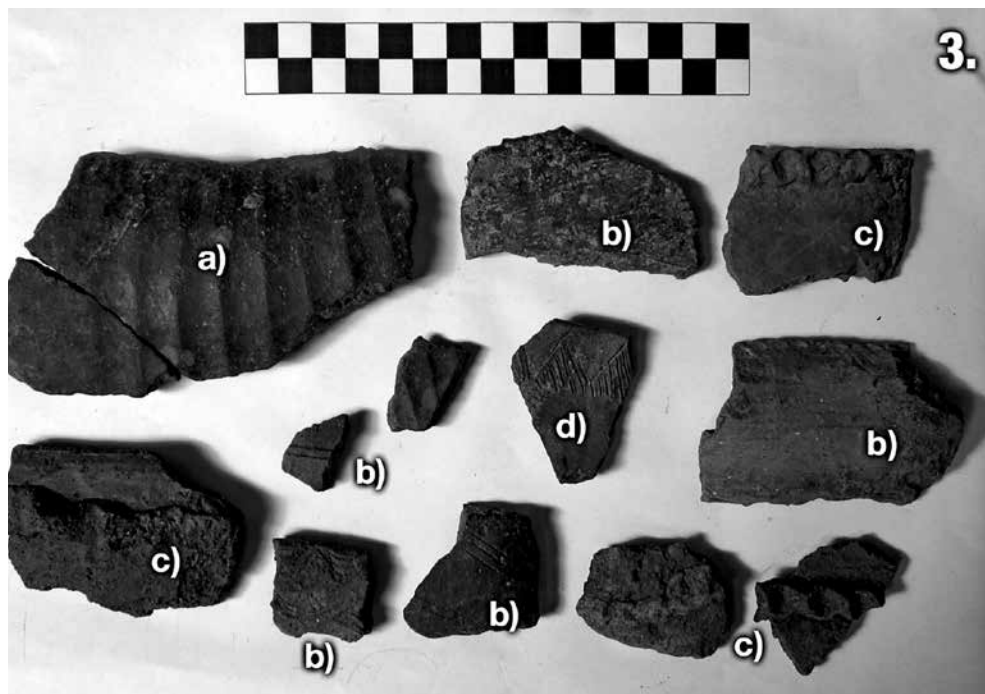
Keywords: Orman-city, of Vis, Ormanica, Gornji (Upper) Hrgovi, Srebrenik, archaeological site, scouting, prehistoric ruins, a wall, a surface finds, ceramics, late Bronze Age.

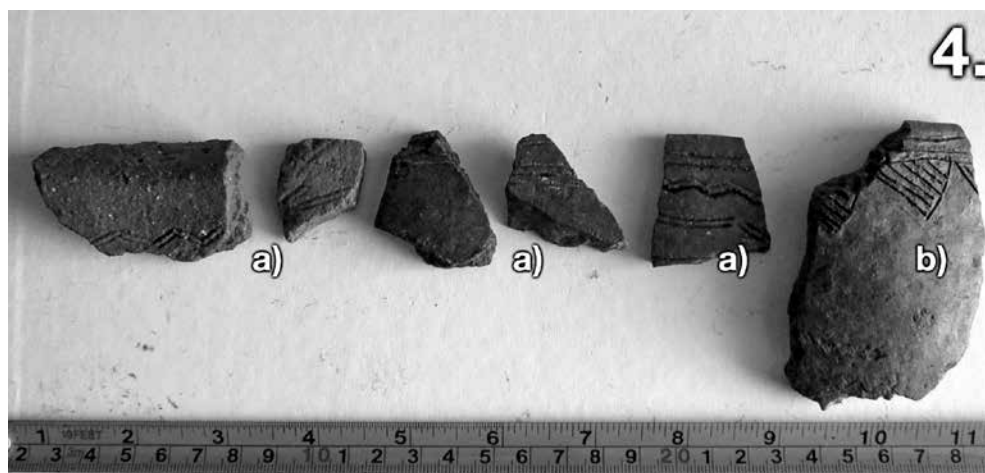
Slika 1 – Područje Ormanice i lokalitet Visa (Orman-grad), karta 1:25.000

Slika 2 – Lokalitet Vis (Orman-grad), pogled sa sjeverozapada

Slika 3 – Površinski nalazi keramike, ornamentisani primjerci

Slika 4 – Površinski nalazi keramike, ornamentisani primjerci

Slika 5 – Površinski nalazi keramike

Slika 7 – Površinski nalazi keramike

Slika 6 – Površinski nalazi keramike

